

Násilí

Protižidovská nenávist se neomezovala pouze na slova a obrazy: patřily k ní i projevy násilné, od slovního násilí přes rozbíjení oken až po násilné akce, jež si někdy vyžádaly lidské životy. Symbolické ponižování Židů – na rozdíl od závažnějšího fyzického násilí – patřilo ke každodennosti života Židů před emancipací. Běžné bylo například pokřikování, zesměšňování nebo házení kamenů na židovské cestující, hausírníky (podomní obchodníky, kteří chodili z vesnice do vesnice). K tomuto symbolickému vyloučení náležely také rituály, například v podobě pašijových her, jež přehrávaly smrt Ježíše Krista a přičítaly vinu Židům. Tyto rituály ukazovaly Židy jako cizí a směšné postavy a potvrzovaly jejich vyloučení z křesťanské společnosti. V 19. století pak byly některé projevy protižidovského násilí vedeny odporem k emancipaci Židů, jejich přistěhování do míst, kde dříve nebyl jejich pobyt povolen, a proti svobodě výkonu povolání. Například v únoru a březnu 1866 vedly sociální konflikty a spory o usazování Židů k rozsáhlým protižidovským výtržnostem. Násilí začalo v Hostomicích (poblíž Hořovic a Berouna) a bylo vyvoláno konfliktem mezi cvokaři (lidmi, kteří podomácku vyráběli drobné kovové výrobky, například cvočky a hřebíky) a židovským obchodníkem. Výtržnosti se však velmi rychle šířily do městeček a vesnic především ve středních a jižních Čechách. Pozdější rozsáhlé protižidovské výtržnosti byly však již vyvolávány přímo antisemitskou propagandou.

I přes brutalitu a oběti na životech nemělo násilí proti Židům v době od emancipace až do holocaustu za účel systematické vyhlazení či zavraždění lidí vnímaných jako Židé. Mnohem více bylo zaměřeno na symbolické vyloučení menšiny ze společnosti. Cílem násilí bylo fyzickou akcí vymezit hranice vlastní skupiny a – alespoň dočasně, po dobu trvání násilí – ji „očistit“ od Židů a nastolit údajně správné normy chování. Takovému „vylučujícímu násilí“, které je zaměřeno proti menšině (a tím se liší například od sociálních protestů), předchází zpravidla vytvoření pocitu ohrožení většiny a intenzivní (protižidovská) komunikace uvnitř většinové skupiny, která pomáhá definovat nepřítele.

Protižidovské násilí, které vyvolávala antisemitská propaganda, se objevovalo v mnoha evropských zemích – i v těch, kde měli Židé postavení rovnoprávných občanů. Největší pogromy se na konci 19. století odehrály v carském Rusku. V letech 1881–1882 (po zavraždění cara Alexandra II.) a znovu od roku 1903 zde vypukly rozsáhlé protižidovské násilnosti, jež po sobě zanechaly stovky mrtvých. K další radikalizaci protižidovského násilí došlo v době první světové války a po jejím skončení: nejhorší vlna pogromů se odehrála v době ruské občanské války (1918–1921) a sovětsko-polské války. Protižidovskému násilí nahrávalo jak podkopání státní autority, tak i obviňování Židů z vyvolání bolševické revoluce v Rusku. Podle některých odhadů mohlo být v této době zavražděno až čtvrt milionu lidí.

Následující list

201 – „Kišiněv“

Českožidovské listy, 15. května 1903, s. 1–2.

Pogrom v Kišiněvě (Besarábie, před první světovou válkou carské Rusko, dnes hlavní město Moldavské republiky) si v roce 1903 vyžádal téměř 50 lidských životů, stovky zraněných a měl za následek velké materiální škody. Stal se symbolem nerovnoprávného postavení Židů v carské říši a série protižidovských pogromů. K vypuknutí pogromu přispěla také antisemitská propaganda místního listu *Besarabec*, který vydával nacionalistický novinář Pavel Kruševan, jenž mj. jako první publikoval i Protokoly sionských mudrců.

ČESKOŽIDOVSKÉ LISTY.

Vycházejí dne 1. a 15. každého měsíce.

Adresa pro dopisy: Redakce „Českožidovských Listů“ v Praze. — Administrace Praha-Karlín, Havlíčkova ulice 11.
Předplatné splatné a žalovatelné v Praze poštou pololetně 4 K celoročně 8 K Jednotlivá čísla po 40 h. Inseráty účtují se levně.
Reklamáce se nefrankují a nepečetí. — Rukopisů nevracíme, nevyplacených dopisův a nepodepsaných zpráv nepřijímáme.

OBSAH: Kišiněv. (Napsal Dr. Edv. Lederer). — Vražední židů v Kišiněvě. — Beseda: Výstava krasoumné jednoty v Rudolfině. (Napsal Alois Metzl). — Pamětní spis židovské obce v Kišiněvě o tamnějších ukrutnostech. — Národní Jednota českožidovská v Praze. — Různé zprávy. — Dopisy. — (Zasláno). — Inserty.

Belletristická příloha má tento obsah: Právní dějiny židovské. — Literatura. — Na zapadlé hroudě. Román. Napsal Leda.

Kišiněv.

Jsou zločiny, při jejichž zvěsti se ihned žene krev k hlavě a ruce se svírají v pěst, zločiny, při kterých ještě vystačuje lidské měřítko o lidské zvířecosti zločinců. Jsou ale také zločiny, při nichž s lidskou mírou zůstáváme na holičkách, zločiny tak ohromné, tak nepochopitelné, že vůči nim zůstáváme ohromeni, nezpůsobili již v první chvíli je pochopiti a vysvětliti je.

Jsou to převraty tak neobsáhlé velikosti v psychologii společnosti, že zaslechnuvše je v prvních okamžicích, zůstáváme zdrceni, jako kdyby se pod námi propadla zem.

Takového rázu jsou události Kišiněvské z druhé polovice dubna t. r.

V hlav. městě Besarabie po několik dnů opanovala lůza půdu, loupila židovské příbytky, vraždila židovské ženy, děti, starce, ubíjela jako uštvané psy židovské muže. Půl sta mrtvol zůstalo na bojišti, kde jedna strana vraždila a druhá se musila dát vraždit, na sta občanů židovských zápasí se smrtí — zločiny nejohavnější, nejbídnější byly prováděny na ubožácích za pasivní asistence armádního sboru vojenského a za aktivní asistence carské policie, o nesmírných škodách na jmění ani nemluvě, až přišel »pefel z lantu na sedláky«, jak dojemně zní vojenská jedna česká odrhovačka, až přišel z Petrohradu ukaz carský, že už je té Asie na svaté Rusi besarabské prozatím dost, aby si Besarabie zahrála opět trochu na Evropu. A jako když utne. Lůza přestala pracovat, je pryč zas vzorný pořádek.

To se stalo za panování cara mírotvorce, téhož, jenž svolával konferenci míru do Haagu v touže dobu, co činovnictvo ruské dusí a škrtí »bratrský« národ polský v kongresovce, co byrokratism ruský trhá v cáry ústavu finskou, od carů ruských svatými přísahami a velkými pečeti státními potvrzenou, a Sibir je napořád úřední sběrnou pokrokovosti ruské inteligence.

Ovšem »Bůh vysoký a car daleký«, tvrdí ruské přísloví, vůle nejvyššího samoděrzavného gosudara jest zajisté nejlepší, ale jeho pochopové jsou mocí větší než je moc carská.

Oni to jsou, kteří jsou původci všech vražd a všech násilí, kteří svaté Rusi zabezpečují podnes prvenství v asiatis mu mezi všemi řísemi.

Takový »Kruševan«, redaktor takového »Bezrabce«, jenž dle zpráv z Ruska zavdal podnět k protižidovským bouřím v Kišiněvě štvanicemi svého listu, je pouhým nástrojem v ruce oněch pochopů ruských, kteří chtějí mít Rus takovou, jakou je podnes, totiž — asiatskou.

On jest pouhým zabijákem, který třímají ruce ruského byrokratismu. Tento ruský byrokratism má všechnu bídu ohromné oblasti ruské na svědomí, a ten není nějakým apokaliptickým strašákem, nýbrž jen souhrnem všech podlých duší, které tyjí a žijí z práce cizí, jsou cizopasníky společnosti ruské.

Ale nechťejme být pokročilejšími my zde v srdci Evropy, než jsou lidé na Rusi — také my máme své činovníky vlastenecké, kteří spěli před málo lety za podobnými ideály, jako ochrancové Kruševana a jeho »Bezrabce« v slavné době prosincové Prahy z roku 1897, později v Náchodě, ve Vyškově a ostatních stanicích »národní očisty«. Nedospěli-li výtečníci ti dále, než ku plnění židovských krámů, jejich vinou to není, nýbrž horibile dictu — rakouské policie, která nechtěla jít s nimi do kumpanie po vzoru ruském. Tak našim domácím osvoboditelům národa nezbyvá, než závistivě hledět k svaté své Mecce, ke Kišiněvu, a doporučiti národu do přízně arciosvoboditele Kruševana a jeho list. Vděčný národ svým antisemitským spasitelům za to snad sbírkou sebere na čestnou knutu.

Jen aby »Národní Listy« sbírku takovou vzaly pod svou ochranu!

Dr. Ed. Lederer.

Vražední židů v Kišiněvě.

Již dva týdny před velikonočními svátky šeptalo se mezi křesťanským obyvatelstvem o nastávajících bouřích proti židům. Jednak ovšem mohla afféra v Dubosarech přispěti k roznícení myslí, jednak však štvála jistá část tisku. Vláda nečinila nic, aby hrozcímu nebezpečí předešla.

Hned první den svátků (neděle 6—19. dubna) počali uličníci pod vedením několika dospělých vytloukati okna v židovských domech. Přítomní strážníci pokoušeli se žertem hochy zatýkati, zas je však pouštěli na svobodu. Tato u ruských policistů neobvyklá dobromyslnost pozvzbudila výtržníky. Skupina hochů neustále rostla; také

počet dorostlých byl neustále větší. Když zástup byl asi 300 osob velký — a nalézali se v něm nejen zedníci, ale také obchodníci, řemeslníci a dokonce i státní úředníci v uniformách — nastalo pravé boží dopuštění. Nastal útok na židovské domy a obchody. Výtržníci rozbíjeli nábytek, rozřezávali peřiny a peří vyhazovali z oken, cenné předměty pak prostě uloupili. Podobně naložili se židovskými krámy, jen s tím rozdílem, že zboží, které nemohli snadno ukrásti, polili petrolejem a spálili. Drancovalo se zkrátka před blahovolným pohledem místních úřadů.

Nespokojili se však s drancováním, s ničením neživých předmětů. K večeru počali polospít lupiči v malých tlupách napadati židovská obydlí; především žádali o vydání peněz a cenných předmětů; když dostali, co dostati mohli, zabíjeli dorostlé muže těžkými předměty, potom znásilňovali židovské ženy a dívky. Když kladly odpor, byly beze všeho usmrceny způsobem nejbrutálnějším. Malé děti vyrvali matkám, odnesli do vyšších poschodí a házeli s oken na ulici. Evropský čtenář bude snad pokládati tyto zprávy za přehnané. K upokojení můžeme však sdělit, že ruský tisk přináší tytéž údaje.

Se zvláštní zuřivostí útočili lupiči na synagogu. Nejdříve byli strážci pobiti, potom byly svaté závitky ze schránky vyhozeny a rozšlapány a židovskou krví potřísněny. Některé tlupy vyznamenávaly se zvlášť svou zuřivostí. Utínaly židům hlavy, namáčely šátky do krve a použily jich jako praporů; jiní zas tančili na mrtvolách, když se byli ukradeným vínem spili; jiní zas rozřízli židům břicha, vybrali vnitřnosti a nahradili je peřím z uloupených peřin.

V pondělí ráno odebralo se několik židů ke guvernérů prosit jej o ochranu. Tento odpověděl zcela chladně, že nemůže nic činiti, poněvadž nedostal posud rozkazů z Petrohradu. Povzbuzena touto téměř neuvěřitelnou, ale přes to autentickou odpovědí, pokračovala lůza ve svých hunsnostech. V jedné ulici chtěl jeden křesťan, pravý křesťan, jakýsi pan Nasarov jistého starého žida vyprostiti ze spárů zvířecích lupičů. Dostal však silnou ránu přes hlavu a byl by býval zabit, kdyby nebyl zvolal: »Já jsem křesťan!« Tímto způsobem byli také skutečně dva křesťané křesťanskou lůzou usmrceni.

Týž pan Nasarov potvrzuje ve svém dopise na Petrohradské »Novosti« ze dne 15./28. dubna následující fakta:

»Lupičů bylo nic více než 200 osob, kteří se rozdělili v tlupy po 8 a 10 osobách, jež pak drancovaly,

zabíjely, ženy zneuctovaly a to veřejně, »coram publico«. To trvalo až do 6 hodin odpoledne, neboť bezprostředně před tím dostal guvernér přísné rozkazy od centrální vlády a bylo oznámeno obyvatelstvu, že nyní budou nepokoje násilím potlačeny. Rázem nastalo ticho.

Výsledek jest tento: 50 mrtvých, (s těmi, kteří posud těžkým zraněním podlehli), 68 těžce raněných, z nichž více než polovičku čeká jistá smrt, více než 200 raněných, kteří jsou pro celý život zmrzačeni, mnoho vdov, více než 100 sirotek; tisíce rodin zbaveno přístřeší a existence. Hmotná škoda převyšuje 8 milionů marek. Nyní jest otázka: Jak jest cosi takového, čeho ani čínští boxeři se nedopustili, možno v státě takřka civilisovaném? Kdo má vinu? Že pronásledování židů v Kišiněvě bylo vůbec možno, to lze vysvětliti bezprávním postavením židů v Rusku. Křesťanské obyvatelstvo myslí, že si může všechno dovoliti proti židům. Tedy nepřímou vinu na této reži má ústřední vláda, celý ruský systém, který učinil bezprávnost židů státním principem. Že však Kišiněvské nepokoje nabyly takové i pro Rusko příšerné tvárnosti, to lze si vysvětliti jen na prostou lhostejnost místních vládních orgánů. Nutno mít následující na paměti: počet účastníků této lupičské bandy nepřesahoval 300; naproti tomu jest v Kišiněvě téměř stejně tolik policistů, tajných agentů a několik tisíc vojska. Ani jednou neobjevili se zástupcové úřadů, aby divoké chlapy upokojili; ani jeden pokus nebyl učiněn chrániti židy. Ano, nutno ještě na jeden skutek policie poukázati: Prikázala židům v ulicích posud nepostížených, aby zůstali klidně doma, t. j. zabránila židovskému obyvatelstvu, aby se spojilo k vlastní ochraně. Že bylo snadno možno barbary skrotiti, vysvitá z okolností, že nebylo potřeba ani násilí k obnovení pořádku. Skutečně také bylo loupeno a vražděno před očima policie a vojska.

Ještě slovo o chování se vlády po bouřích. Zatýká hromadně výtržníky — ji jest totiž jedině fakt výtržnosti důležitý — naproti tomu nepřispěla nijak ku pomoci nešťastným obětem bouří. Když byli loňského roku statkáři vydrancováni, nahradila jim několikero násobně způsobenou škodu, oloupené židy přenechává soukromé dobročinnosti. A nyní ještě výsměšná vyhláška Kišiněvského náčelníka policie: »Kdo židům uloupené věci a zboží dobrovolně v nejbližších dvou dnech navrátí, nebude potrestán.« Jest potřebí lépe znázorniti bezprávný stav židovského obyvatelstva v Rusku?

BESEDA.

Výstava krasoumné jednoty v Rudolfině.

Alois Metzl.

Bez mála osm set obrazů — a pište o nich referát, aby každý si utvořil představu o nadlidské té tvůrčí síle, jež zde jest nakupena! Ovšem, psáti a rozpovídati se o jednotlivostech, zde velebiti a tam hanobiti, zde žasnouti a onde se ušklibnouti — ne, tak já si to nepředstavuji, tak suchopárně, tak žurnalisticky... Kritika o dílech uměleckých vyžaduje více, kus nebe, prozářeného tichým svitem velkého umění. Vstupuji vždy do tichých těch síní, jako bych krácel k oltáři, nad nímž plane v zlatém ohni rozjásaná duše snícího Boha...

Den plný světých, žhavých paprsků. V pestrých skupinách spěchají mladí staří ven do boží přírody. V slunečním záru leskne se rozžhaveným kovem široký proud velebně se valící Vltavy, nad níž zelenají se svahy Letné v pestré zdobě rozkvetlých keřů a stromů... A v malých sadech před Rudolfinem hrají si děti v písku, honí se s radostnými výkřiky za červeným míčem — na lavicích sedí starci v tichém hovoru, unavené matky,

churavíci nebožáci — a slunce praží a hřeje, že i ti vrabci, nezbedové, líně v stínu poskakují.

Budova Rudolfiny je celá sluncem prozářena. Je záhy po poledni... Kráčím sám po širokých schodech k portálu a milý, osvěžující chlad vane mi vstříc. Kroky mé vzbudily schrupnuvšího si vrátného, jenž u velikém sebezapření živě a přívětivě mrká očima. Jsme dobří známí — často už mi podal šnůpeček.

Je tu tak ticho jak v přišerí chrámové lodi. Po několika stupních octnu se před vchodem ku svatyni. Proud bílého světla padá s výše, láme se o roh stěny, kolem níž vcházím do rozlehlé síně v přízemí. Prvním okamžikem ničeho nerozeznávám. Světlo, barvy, skupiny palem, koberce, zlaté rámce, bronzové sošky, mramorové postavy, skříň, pletená sedátka — vše mísí se v jedno. Musím se vzpamatovati — je to jako závat! Mám ale svůj systém a ten je neomylný! Vytáhnu »seznam«, šedou knížku, dobrého průvodce a již jsem doma! Jsem doma, jsem mezi vámi, vy duše, plné slunného jasu, jehož odlesk září v duši mou světlymi barvami vaší umělé tvorby.

(Pokračování)

Pogrom

Pojem pogrom označuje projevy masového násilí proti náboženské, etnické nebo sociální menšině. Jeho používání se datuje od rozsáhlých protižidovských výtržností v Rusku v letech 1881–1882. V ruštině znamená doslova pustošení, drancování.

Protiněmecké a protižidovské násilí v českých zemích na sklonku 19. století

➔ Antisemitismus > Hilsnerova aféra, s. 152

Rozsáhlé protiněmecké a protižidovské demonstrace a výtržnosti vypukly na přelomu listopadu a prosince 1897 po pádu vlády Kazimira Badeniho. Ten o několik měsíců dříve vydal jazyková nařízení, jež zaváděla dvojjazyčné úřadování, a vycházela tak vstříc požadavkům českých politiků. Po odstoupení vlády bylo možné očekávat jejich zrušení, a proto čeští nacionalisté vyzývali k masovým projevům nesouhlasu. Protestní shromáždění a projevy však brzy přerůstaly v protiněmecké a stále více v protižidovské násilí. Demonstranti napadali německé a židovské školy, německé studenty, synagogy, židovské byty a obchody. Volba těchto cílů očividně nesouvisela pouze s národnostním konfliktem mezi Čechy a Němci, ale také s výrazným nárůstem českého antisemitismu po volbách do říšské rady v roce 1897. Velmi podobné výtržnosti se odehrály o dva roky později, v říjnu 1899, po zrušení jazykových nařízení. Jejich silné protižidovské zaměření bylo však ovlivněno také tzv. hilsneriádou (jen o několik týdnů dříve byl Hilsner poprvé odsouzen).

Násilí a vznik nezávislého Československa

Vznik samostatné československé republiky v roce 1918 byl vedle nadšení české společnosti doprovázen také vlnou antisemitismu, která na mnoha místech nového státu nabyla podoby protižidovských nepokojů a výtržností. Násilí se šířilo v mnoha oblastech v různých částech Československa. Vedle řady případů drancování židovských obchodů a napadení jednotlivců na mnoha místech v listopadu a prosinci 1918 stojí za pozornost především protižidovské výtržnosti a protiněmecké demonstrace v Praze ve dnech 1. a 2. prosince 1918, následované 3. a 4. prosince rozsáhlým pogromem v Holešově, městě s rozsáhlou židovskou menšinou (Židé zde tvořili přibližně 10 % obyvatelstva).

V Holešově vojáci i místní obyvatelé v židovské čtvrti města napáchali ve více než padesáti domech škodu ve výši zhruba pěti milionů korun, vyloupili 26 židovských obchodů, fyzicky napadli řadu obyvatel židovské čtvrti a usmrtili dva z nich. Tzv. protidrahotní protesty dělnictva a chudších vrstev obyvatel v květnu 1919, při nichž se údajným „lichvářům“, kteří měli zdražovat potraviny a další zboží, vyhrožovalo šibenicí, přerostly na některých místech – zejména v Praze – v rabování židovských obchodů. Rozsáhlé protiněmecké a protižidovské výtržnosti propukly také v Praze v listopadu 1920, kdy rozlícený dav poškodil mnoho obchodů a vnikl též do židovské radnice, kde zničil řadu cenných předmětů včetně svitků *Tóry*.

Většinou je toto násilí vysvětlováno velkým nedostatkem potravin a základních životních potřeb na konci první světové války a po jejím skončení. Hlady trpící obyvatelé měli ze zoufalství vykrádat obchody židovských

202 – „Bouře v Králové Hradci“

Pražský illustrovaný kurýr,

7. prosince 1897, s. 1

Originál uložen v Národní knihovně
České republiky

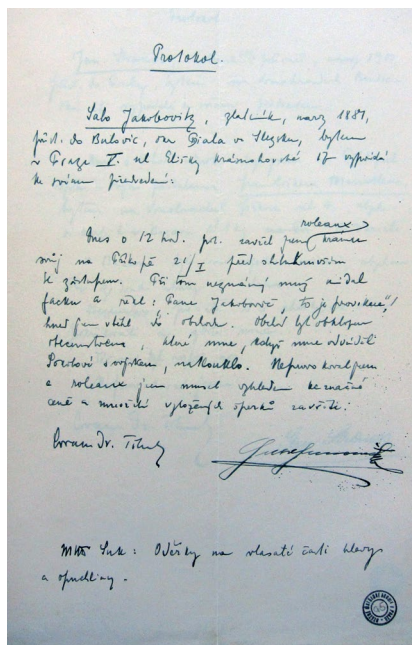
i křesťanských obchodníků. Ve skutečnosti ale násilí pomáhalo symbolicky vymezit společenství těch, kteří patří k českému národu, a těch, kteří nikoli. Česká společnost se v novém československém státě i prostřednictvím násilných činů vymezovala proti skupinám, které považovala za „cizorodé“ nebo „neloajální“ a za „hrozbu“. Zákrok proti takové „hrozbě“, byť vykonstruované, byl vnímán jako oprávněný. Již předem byl (a také posléze) legitimizován prostřednictvím tisku, letáků, rozhovorů na veřejných místech, které šířily množství nepřátelských stereotypů vůči Židům, například v představách o Židech „lichvářích“ či „kefasech“ (překupnících), stejně jako vůči židovským uprchlíkům z Haliče a z Bukoviny. Židé byli také ztotožňováni se vším německým a se starým, nenáviděným, rakouskouherským pořádkem (česky hovořící Židy z toho nevyjímaje). Antisemitská vlna z let 1918–1920 je proto též důsledkem hledání identity české společnosti v novém, národním státu.

Po uklidnění hospodářské situace a stabilizaci Československa i násilí proti Židům a dalším skupinám ustupovalo a stávalo se výjimkou. Doprovázelo však například nacionalistické nepokoje po zahájení promítání mluvených filmů v němčině nebo některé demonstrace vysokoškolských studentů.

203 – Protokoly sepsané vojenskou policií s lidmi napadenými při výtržnostech v Praze, 1. a 2. prosince 1918

Protokol se Salem Jakobovitzem, zlatníkem: „Dnes o 12 hod. pol. zavřel jsem roleaux¹ krámu svůj [!] na Příkopě 21/I před shluknuvším se zástupem. Při tom neznámý muž mi dal facku a řekl: ‚Pane J., to je provokace‘![,] hned jsem vběhl do obchodu. Obchod byl obklopen obecnstvem, které mne, když mne odváděli Sokolové s vojskem, natlouklo. Neprovoval jsem

¹ Roleta.

Při nepokojích v Praze v prosinci 1918 docházelo ke slovnímu a fyzickému napadání Židů, kteří byli obviňováni z údajných „provokací“ vyjadřujících v očích protizidovsky naladěného davu neloajálnost vůči novému státu a urážku českého národa. V centru Prahy, v okolí Václavského náměstí a Příkopů, byly tyto nepokoje vyvolány pobouřením českojazyčných občanů nad tím, že skupina důstojníků stále měla na uniformách barvy a znaky bývalé monarchie, jimiž měli „provokovat“ a mařit české snahy o očistění Prahy od všeho německého. Nepokoje se šířily a trvaly dva dny a vedle důstojníků byli napadáni i další německy hovořící chodci či německé spolky. Již pouhé označení za Žida bylo v očích davu dostatečným důvodem k napadení. Domněnku o německých a židovských „provokacích“ potvrdila i policejní vyhláška z druhého dne nepokojů, která mimo jiné zakazovala nošení velko-německých odznaků. „Provokace“ se však více než na skutečnosti zakládaly na předem utvořeném vnímání Němců a Židů jako nepřátel nového národního státu. Pocit ohrožení většiny ze strany menšiny byl vytvářen mimo jiné i propagandou v českém tisku, a proto i běžná nedorozumění mohla být vnímána jako „provokace“.

² Německé kasino na Příkopech nebyla herna, nýbrž centrum německého spolkového života v Praze.

³ Kokarda je stužka či odznak v národních barvách (v tomto případě v německých).

a roleaux jsem musel vzhledem ke značné ceně a množství vyložených šperků zavřítí.”

Protokol s Janem Meisnerem: „Šel jsem Králodvorskou ulicí a potkal jsem svého známého, jež jest zaměstnán v německém divadle a jež neumí česky. Proto jsem s ním mluvil německy, náhle šel okolo zástup lidí, jež ihned nás začali bít volajíce, že jsme říšští Němci. Po té přišli dva vojáci, jež mě vyprostili a na vojenské policejní oddělení předvedli.”

Protokol s Karlem Müllerem, obchodníkem: „Šel jsem dnes o 3 hod. odpoled. do Králodvorské ulice a tam jsem se sešel se zástupem obecnstva, které se hnalo za nějakým provokatérem. Chtěl jsem se uhnouti, dostal jsem se do zástupu a byl jsem sbit, poněvadž ,jsem žid', jak lidi na mě křičeli. Zraněn jsem nebyl.”

Protokol s Jaroslavem Sternberkem: „Šel jsem Josefským nám., když od Prašné brány šel proud lidí, jímž byl jsem stržen. Octl jsem se posléze až u vrat Josefských kasáren. Poté byl jsem jistým sokolem vyzván bych se vzdálil, což mi nebylo možno, ježto byl jsem lidmi stísněn, že nemohl jsem se ani hnouti. Okamžik po té byl jsem zatčen jiným sokolem, ač jsem pranic nedělal, a předveden na vojenskou policii.”

Protokol s Františkem Vellemínským: „Dnešního dne obdržel jsem od firmy I. Glückmann obnos 3000 korun bych je odnesl do rakouské zemské banky na Josefském náměstí. Když jsem šel průchodem ,Bazar' na Ovocný trh a žádal jsem lidi tam v hloučku stojící by mě propustili, bylo mě řečeno: ,Ty sem taky nepatříš', a byl jsem pak insultován. Proč a z jakého důvodu nevím.”

Protokol s Theodorem Kotíkem: „Byl jsem kolem jedné hod. odpolední v německém kasinu² a to z toho důvodu, že jsem se schoval před zástupem, bych nepřišel k úrazu. Když po nějaké chvíli dostavilo se několik vojáků, vešlo dovnitř, vyvedli mě ven a venku mě insultovali.”

Protokol s Josefem Leitnerem: „Šel jsem asi v půl jedné odpoledne Dlouhou třídou, když spatřil jsem v nějaké kavárně, že jsou vojáci. Před kavárnou pak stál zástup lidí. Díval jsem se, co se stalo, a pak zeptal jsem se německy, co se stalo. Nějaký hoch mě slyšel a začal volati: ,Tady je taky žid'. Pak jsem byl zatčen a předveden na vojenské policejní oddělení.”

Protokol s Jakobem Miesesem: „Byl jsem dnes asi v 1 hod. odpoledne v Židovském dělnickém spolku, když náhle do této místnosti vrazil zástup lidu, jež nás sbil. Teprve vojenská patrola, jež tam vnikla, nás ochránila a předvedla na vojenské policejní oddělení.”

Protokol s Dr. Bedřichem Bendínerem, advokátem: „Vracel jsem se dnes po poledni Celetnou ulicí domů. Zpozoroval jsem zástup lidu u Prašné brány. Díval jsem se, oč jde. Když jsem viděl, že jakémusi praporčíku obecnstvo snímá kokardu³, šel jsem ihned od toho místa. Tu vykřikl za mnou někdo: ,Co se tak na to díváš, snad ti to není vhod?!' Na to jsem byl lidmi obklopen a sbit. Za svědka, že jsem neprovokoval v nejmenším, uvádím Bohumila Matouška, který se mně neznámému dobrovolně za svědka přihlásil.”

Protokol s Dr. Wassermannem: „Viděl jsem z okna mého bytu tlouci několik židů. Vyšel jsem ven a hleděl jsem uklidnit

dav. Při tom ozvaly se výkřiky: „Mažte ho, jest to také žid.“ Při tom již se sypaly na mně rány. Vojáci přítomní mně vzali do svého středu a dovedli mne na vojenskou policii. Při tom byl jsem opětně bit.“

Národní archiv

„Křišťálová noc“ v pohraničí

„Křišťálová noc“ byla – v pohraničí i v „Říši“ – významná nejen kvůli počtu obětí nebo rozsahu zničeného majetku. Znamenala totiž výraznou radikalizaci nacistického postupu proti Židům. Jestliže se mnozí němečtí Židé mohli domnívat, že omezením ve výkonu povolání a ve veřejném prostoru v nacistickém Německu se mohou přizpůsobit a přežít do konce nacistické vlády, „křišťálová noc“ tuto iluzi zničila. Pogrom narušil většinou dosud poměrně bezpečný prostor domácnosti a židovské obce. Pro mnoho židovských dětí holocaust začal vpádem mužů SA do domácnosti, ponižováním, rozbíjením věcí a odvezením otce do koncentračního tábora. Symbolický význam mělo též vypalování synagog: většina z nich byla postavena v době emancipace a svým umístěním ve středu měst a svou architekturou ztělesňovala rovnoprávné postavení Židů.

[Židovské identity > Ze synagogy do templu, s. 71](#)

„Křišťálová noc“

V noci z 9. na 10. listopadu 1938 v celém Německu vypukl protizidovský pogrom, který bývá označován – poněkud zavádějícím – názvem „křišťálová noc“ (německy „Kristallnacht“). Pogrom symbolizoval a urychlil vyostření nacistické protizidovské politiky v roce 1938.

Záminkou k jeho rozpoutání se stal atentát na legačního sekretáře na německém vyslanectví v Paříži Ernsta vom Ratha, kterého 7. listopadu 1938 dvěma výstřely těžce zranil 17letý Žid Herschel Grünspon. Byla vypálena převážná část synagog a židovských modliteben, které byly považovány za symbol přítomnosti a úspěchu židovské menšiny v Německu. Celkem bylo hlášeno zhruba 7500 zdemolovaných židovských obchodů. Přímo při pogromu bylo zabito téměř 100 Židů a zhruba 30 tisíc – většinou majetnějších – mužů bylo odvezeno do koncentračních táborů Dachau, Buchenwald a Sachsenhausen. Z nich byli propouštěni až po závazku emigrace a zabavení majetku ve prospěch „Říše“.

Pogrom nacisté zorganizovali též v pohraničí českých zemí, kde byla zničena většina synagog a tisíce mužů byly odvezeny do koncentračních táborů. Nacisté zde „křišťálovou noc“ využili k vyhnání téměř všech Židů, kteří ještě ze Sudet neutekli.

Krásně znějící pojem „křišťálová noc“ (v němčině Kristallnacht) je problematický kvůli možnému pozitivnímu vyznění a kvůli zakrývání skutečné podstaty protizidovských násilností. Jeho používání se s největší pravděpodobností odvozuje ze situace v Berlíně bezprostředně po ukončení násilností, kdy byly některé ulice, v nichž do listopadu 1938 stále existovala řada židovských obchodů, doslova pokryty střepy z rozbitých výloh. Ve skutečnosti ani použití slova „noc“ neodpovídá pravdě: velká část násilí se konala za bílého dne – a tedy na očích veřejnosti, a nikoli ve skrytu, pod rouškou noci. I proto historici také často dávají přednost jiným termínům: „říšský pogrom“ nebo „říšská pogromová noc“.

➔ Doma na cestě? >

Uprchlíci ve vlastní zemi, s. 248

204 – Vypálení synagog v Opavě, Liberci a ve Svitavách

Židovské muzeum v Praze, Krajská vědecká knihovna v Liberci, Městské muzeum a galerie ve Svitavách

Vypalování synagog a další násilnosti v žádném případě nebylo spontánním projevem lidového rozhořčení, za nějž jej vydávala nacistická propaganda. Zatímco provedení akce zůstávalo v rukou malé skupiny – zpravidla organizovaných – nacistů (SA, Hitlerjugend a další složky), většina sudetských Němců vypalování synagog či zatýkání spíše přihlížela. A to ovšem s velkým zájmem: zprávy z více míst potvrzují, že požáry synagog přitahovaly pozornost místních obyvatel – zda byli pobouření, lhostejní, či násilí schvalovali, lze však jen obtížně zjistit. Obvyklé byly zřejmě odsudky zbytečného ničení majetku. Snaha pomoci pronásledovaným Židům byla spíše výjimečná – ať již ze strachu či nacistického přesvědčení. Pokud se sudetští Němci snažili zachránit synagogy, což je z více míst doloženo, nevyjadřovali otevřeně svůj odpor k nacismu a antisemitismu, ale poukazovali na nebezpečí požáru pro okolní budovy, nebo akci provedli formálně takovým způsobem, aby synagogu nezníčili. Například městští radní v Krnově měli příkaz lživě obejít tím, že místo synagogy vypálili pouze obřadní síň na hřbitově a „templ“ vyhlásili za městskou tržnici.

„Křišťálová noc“ proběhla též v pohraničí českých zemí, jež bylo na základě Mnichovské dohody z 30. září 1938 přičleněno k Německu. Její průběh byl specifický tím, že k ní došlo pouze několik týdnů po obsazení, ve městech posetých hákovými kříži a v době překotné „arizace“ židovského majetku. „Křišťálová noc“ se tak v pohraničí odehrávala za stále doznívajících vášní, nadšení i hrůzy z mnichovského verdiktu. Mnoho sudetských Němců nyní narychlo vstupovalo do nacistické strany nebo do čerstvě zřízených bojůvek SA a toužilo po „odplatě“ vůči Židům a Čechům. Již před 9. listopadem byly dříve významné židovské obce v pohraničí rozvráceny: ze zhruba 28 tisíc předmnichovských židovských obyvatel jich do té doby přinejmenším 12 tisíc uprchlo. Židé a političtí odpůrci nacistů ostatně z pohraničí v oprávněných obavách z násilí nacistických bojůvek utíkali i předtím, a to především v době květnové mobilizace a vystupňovaného konfliktu v září. Na mnoha místech tak již v listopadu byly synagogy uzavřeny, židovské obce nefungovaly a často zůstávaly především ty židovské rodiny, které měly nežidovské příbuzné.

Celkem bylo podle dosavadního výzkumu vypáleno či jinak poškozeno zhruba 35 synagog v pohraničí, neznámé množství židovských mužů bylo odvezeno do koncentračních táborů Dachau či Sachsenhausen. Ti, kteří přežili, byli nuceni podepsat závazek o rychlé emigraci z území Německa. Další Židé byli vězněni v improvizovaných táborech zřízených na více než deseti místech v Sudetech. Násilí a vyhánění zmenšilo židovské komunity v pohraničí na pouhý zlomek jejich původního počtu.

„Najednou stáli v obývacím pokoji, bylo jich asi deset mužů od SS a SA a několik jejich pochopů v civilu. Služku odstrčili stranou a hrubě a přehlasitě vyzývali mou ženu a jejího otce, aby je následovali. Byl jsem velmi překvapen a zároveň jsem dlouho nechápal, co se zde vůbec dělo, takže jsem na ně vykřikl: *Jsem árijec, počkejte před dveřmi!* [...]“

Bez rozmyšlení jsem esesmanům sdělil, že já také, ačkoli nejsem Žid, půjdu s ní. Ve třech jsme opustili dům, na každém kroku nás následovali pochopové. Před zahradní brankou čekal mladý esesman v uniformě a po jeho boku několik postarších Židů, pro které si přišli do sousedních domů, z očí jim číselá porážka, zdrcení, někteří měli obličejové potřísněné vlastní krví. Tento mladý muž na Renatu a mne [...] zavolal: *Vy dva půjdete v čele.* [...] Tak jsme táhli v čele ubohého průvodu zubožených Židů našim krásným a milovaným rodným městem, kde na nás sprostě pokřikoval dav lidí postávajících podél ulic.

[...] Odvedli nás do hotelové haly, kde jsme se museli postavit čelem těsně ke zdi. Krátce nato nás vehnali do nákladních automobilů, staré lidi naházeli na korbu nanejvýš hrubým způsobem a jelo se městem k policejní budově, neustále nás doprovázel řev a vřískot davu lidí, kteří sem, jak jsme se později dozvěděli, byli dovezeni SA z předměstí. [...]

Na cestě k policejní budově začali staří Židé plakat. Bylo to srdcervoucí, tato ubohost, tato potupa, tato naprostá bezmocnost vůči nepochopitelnému a neuchopitelnému nepříteli.

Kolem půlnoci nás opět naložili, povykující dav venku vytrval a my jsme byli vystaveni dalšímu projevu protižidovské zběsilosti, stejně jako při pozdějším příjezdu před okresní soud na druhém konci města. [...]

[...] Najednou vyšlehl obrovský plamen ohně, který byl zahalen v černá oblaka kouře, zvěstující špatné zprávy: hořela synagoga! Již nebylo pochyb: byla zapálena v rámci stejné akce, byla zapálena stejnými duchy nového světového názoru. Hrůzné znamení divoké nenávisti, které platilo nejen jednomu celému národu, ale rovněž i jeho víře v jeho boha. Na zkamenělých tvářích Židů nacházejících se v místnosti se objevil mrazivý úlek, dokonce i policejní úředníci byli překvapeni a nevěděli si rady, jak se s touto neočekávanou událostí vypořádat. [...]

[...] Všichni karlovarští Židé byli internováni, pouze ti, kteří byli manželstvím spojeni s nežidem – árijcem, a ti, již byli omylem přehlédnuti, zůstali ušetřeni – unikli malým okem v obludné síti, která se později měla zatáhnout docela.“

➔ Doma na cestě > Uprchlíci ve vlastní zemi > Zpráva četnictva v Roudnici o pronásledování a vyhnání Židů z Chomutova, s. 256